

Koncepcja Bibliografii Tatr i Podtatrza. Czy wciąż aktualna?

Maria Borczuch-Białkowska

Streszczenie

Idea powstania bibliografii tatrzańskiej, która obejmowałaby różne dziedziny wiedzy o Tatrach, Podhalu czy ościennych regionach, pojawiła się już w XIX wieku. Od tego czasu realizowana była z różną skutecznością przez wielu badaczy. Jednym z nich był Witold Henryk Paryski, który opracował największy bodaj, liczący około 150 000 fiszek, zbiór pozycji bibliograficznych znajdujący się po tej stronie Tatr. Kartoteka powstawała przez ponad 60 lat, a pracę nad nią, prócz Paryskiego, podjął szereg miłośników i znawców Tatr i Podtatrza. Najintensywniejszy jej rozwój przypada na lata pięćdziesiąte XX w., kiedy to pracowano nad *Bibliografią Tatrzańską*, finansowaną przez Polską Akademię Nauk oraz na lata siedemdziesiąte XX w., kiedy badacz opracowywał *Bibliografię Tatrzańskiego Parku Narodowego*. Obecnie cała kolekcja została zdigitalizowana i udostępniona wszystkim zainteresowanym za pośrednictwem internetowych baz danych.

Słowa kluczowe

fiszki Paryskiego, Bibliografia Tatrzańska, Bibliografia Tatr i Podtatrza, Podhale, Tatry

Pierwsze idee powstania *Bibliografii Tatrzańskiej* pojawiły się na rodzimym gruncie już w połowie XIX wieku. Jednym z najwcześniejszych jej realizatorów był Eugeniusz Janota (1823-1878), który sam próbował gromadzić materiały. Badacz ten także jako pierwszy zauważył, że tworząc bibliografię Tatr czy Podhala należy uwzględnić również ich historyczne i gospodarcze związki z sąsiednimi regionami. W 1864 roku pisał: „Gdyby kiedykolwiek zajął się kto dokładnym opisem Tatr, niezbędną tej pracy częścią powinien być pogląd historyczny na zaludnienie czterech walnych dolin otaczających z czterech stron te Alpy Słowiańskie, dolin obu Dunajców, Popradu, Wagu i Orawy, tudzież rzut oka na stosunki etnograficzne i statystyczne ludności zamieszkującej teraz te doliny” (Janota Eugeniusz, *Zapiski o zaludnieniu dolin Dunajca i Popradu na Śpiżu. Przyczynek do monografii Tatr*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Krakowskiego”, t. IX (ogólnego zbioru t. XXXII), Kraków 1864). Zebrane przez niego materiały zostały później przekazane Bronisławowi Gustawiczowi (1852-1916), a po jego śmierci natomiast bezpowrotnie przepadły.

Podobne próby podejmowali także niezależnie Stanisław Eljasz-Radzikowski (1869-1935) oraz Emil Stolf, który zamierzał opublikować zbiór materiałów odnoszących się do gór polskich wydanych do roku 1918. Tego planu nie udało mu się jednak zrealizować. Natomiast materiały zebrane przez Radzikowskiego zachowały się wyłącznie we fragmentach. W późniejszym czasie, już w latach międzywojennych, idee stworzenia bibliografii Tatr podtrzymywali Juliusz Zborowski i Witold Henryk Paryski. Szczególnie owocna była praca zwłaszcza drugiego z nich. Znana dzisiaj pod nazwą *Bibliografia Tatr i Podtatrza* potężna kartoteka kartkowa liczy około 150 000 fiszek, wśród których znajdują się zarówno opisy bibliograficzne, jak i zapisy indeksowe.

Mimo tak wielu podjętych prób stworzenia *Bibliografii Tatrzańskiej* bardzo niewiele dzieł ukazało się drukiem. Jednym z pierwszych wydanych była *Bibliografia karpacka* Henryka Müldnera, która ukazała się w „Pamiętniku Towarzystwa Tatrzańskiego” z roku 1876 i liczyła zaledwie 300 pozycji z piśmiennictwa polskiego. Kolejna, *Bibliografia Zakopiańska*, ukazywała się nieregularnie w „Przeglądzie Zakopiańskim” w 1899 i 1900 roku. Jej autorem był Tomasz Janiszewski. Znacznie później, bo już w latach powojennych, w roczniku „Wierchy” realizowano cykl *Bibliografia Górską*. Redaktorem pierwszego wydania był Władysław Krygowski („Wierchy” 1949). Późniejsze edycje przygotowywał już Kazimierz Polak („Wierchy” 1950/51-1985), a po jego śmierci żona Helena i syn Jacek. Podjęli się oni jednak zredagowania tylko jednego artykułu, wydanego w 1986 roku, który jednocześnie zakończył tę wieloletnią serię.

Idea stworzenia bibliografii Tatr była żywa także poza granicami Polski, zwłaszcza w Niemczech, na Słowacji i Węgrzech, gdzie tematyka górską stała się przedmiotem badań w wielu środowiskach naukowych. Jedną z jej realizacji była chociażby bibliografia autorstwa Hugo Payera wydana w 1880 roku pod tytułem *Bibliotheca carpatica: a "Magyarország Kárpátégylet Megbizásából Összeállította: im Auftrage des "Ungarischen Karpathen-Vereines"*. Wcześniej jednak autor opublikował jej trzy części w „Rocznikach Towarzystwa Karpackiego” („Jahrbuch des Ungarischen Karpathenvereins”) za lata 1874-1876.

Prócz bibliografii ogłoszonych drukiem niezwykle istotne są kartoteki kartkowe pozostawione przez badaczy. Gromadzą one bowiem informacje o ogromnej liczbie dzieł zarówno wydanych w periodykach, jak i pozycji książkowych. W Polsce największym, odnoszącym się do Tatr i Podtatrza zbiorem, jest kartoteka Paryskiego. Powstawała ona od lat trzydziestych do połowy lat dziewięćdziesiątych XX w. Najintensywniejszy jej rozwój przypada jednak na okres prac Paryskiego nad *Bibliografią Tatrzańską* w latach pięćdziesiątych i *Bibliografią Tatrzańskiego Parku Narodowego* w latach siedemdziesiątych XX w.

Pierwsze z tych dzieł miało zostać wydane przez Zakład Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk jako wydawnictwo przyrodnicze, obejmujące swoim zakresem literaturę od czasów najdawniejszych do najnowszych, dotyczącą Tatr po obu stronach granicy. W latach 1951-1954 projekt Paryskiego był nawet finansowany, co pozwoliło na powołanie zespołu redakcyjnego w osobach: Zofii Radwańskiej-Paryskiej, Jana G. H. Pawlikowskiego oraz Juliusza Zborowskiego. Udział ich, podobnie jak innych badaczy - często specjalistów w swoich dziedzinach oraz osób prywatnych, znacznie usprawnił prace. Ich intensywność

doskonale oddają kolejne roczne sprawozdania składane Zakładowi Ochrony Przyrody. W pierwszym roku subwencji opisano 3000 pozycji bibliograficznych, a w kolejnych zapisy te rozrosły się odpowiednio do liczb 6600 i 10500. Za rok 1954 nie podano liczby rekordów, ale wiadomo, że w 1956 roku *Bibliografia Tatrzańska* liczyła 15825 pozycji bibliograficznych skatalogowanych, 16360 pozycji nieskatalogowanych, przygotowanych do zanalizowania oraz 58 600 pozycji w indeksie.

W międzyczasie zmieniła się jednak koncepcja przygotowywanego dzieła i dotychczasowa bibliografia przyrodnicza nabrała cech dzieła ogólnonaukowego. Rozszerzono bowiem zakres tematyczny i terytorialny, co poniekąd realizowało wcześniejsze postulaty Eugeniusza Janoty. Złożono także wniosek do Sekretariatu Prezydium Polskiej Akademii Nauk, aby powstające dzieło ukazało się jako ich wydawnictwo własne. Mimo zgody odpowiednich jednostek oraz wielomiesięcznej wymiany korespondencji autora z PAN sama *Bibliografia Tatrzańska* nie ukazała się drukiem.

W latach siedemdziesiątych XX w. Witold Henryk Paryski podjął się kolejnej próby wydania zbioru bibliograficznego, obejmującego swoim zakresem różne dziedziny życia gospodarczego, społecznego i kulturowego, a także zagadnienia przyrodnicze dotyczące Tatr, Podhala oraz okolicznych regionów. W grudniu 1973 roku badacz podpisał umowę wydawniczą z Tatrzańskim Parkiem Narodowym, reprezentowanym przez jego dyrektora mgra inż. Leona Niedzielskiego. Jej przedmiotem było napisanie dzieła *Bibliografia Tatrzańska (Bibliografia Tatrzańskiego Parku Narodowego)*. Sama praca miała ukazać się do dwóch lat od daty jego złożenia wydawcy. Termin ten wyznaczono pierwotnie na koniec 1974 roku. Trzykrotnie go jednak przesuwano - na koniec 1975, później 1976, a ostatecznie na połowę 1978 roku. Ponadto w ciągu tego czasu zmieniono koncepcje samej bibliografii. Ostatecznie autor swój maszynopis złożył w grudniu 1977 roku. Finalna wersja dzieła znajduje się w posiadaniu Tatrzańskiego Parku Narodowego i nigdy nie ukazała się drukiem.

Współczesne pokolenie badaczy skupiających się na tematyce górskiej nie podejmuje jak na razie szerszych prób kontynuacji pracy poprzedników. Bibliografie ukazujące się drukiem należą niestety do rzadkości. Jedynym chyba wyjątkiem są te o charakterze regionalnym, publikowane w niektórych pozycjach cyklu *Biblioteka górską Centralnego Ośrodka Turystyki Górskiej w Krakowie* wydawanego przez Oficynę Wydawniczą WIERCHY, obejmującym swoim tematem kulturę ludową poszczególnych regionów. Wkrótce będzie można także korzystać z cyfrowej wersji monumentalnego zbioru Paryskiego, który obecnie znajduje się w Ośrodku Dokumentacji Tatrzańskiej w Zakopanem. W ramach projektu „Digitalizacja fiszek z Bibliografią Tatr i Podtatrza Witolda Henryka Paryskiego”, który finansowany jest ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Tatrzańskiego Parku Narodowego, podjęto się działań mających na celu zachowanie spuścizny badacza i udostępnienia go wszystkim zainteresowanym.

Kartoteka kartkowa Paryskiego jest bardzo bogata, także pod względem merytorycznym. Szacuje się, że ten liczący około 150 000 kartek zbiór zawiera odniesienia do wszystkich dzieł traktujących o Tatrach i Podtatrzu wydanych do 1920 roku oraz aż w około 95% wydanych w latach 1920-1960. Te, które ukazały się później,

nie zostały udokumentowane już tak dokładnie. Wzrosło bowiem zainteresowanie tematyką górską w różnych jej dziedzinach, co przełożyło się na ilość publikacji, nie tylko w kraju, ale także za granicą. Co więcej, poszczególne fiszki zawierają informacje o dziełach wydawanych zarówno po polsku, jak i słowacku, niemiecku czy węgiersku. Nieco rzadziej, ale również występują zapisy bibliograficzne odnoszące się do dzieł w innych językach. Dużym atutem pracy Paryskiego jest także to, że uwzględnił on wszystkie rodzaje publikacji - zarówno druki samoistne, takie jak książki czy broszury, jak i artykuły w czasopismach.

Dostęp do zdigitalizowanej wersji kartoteki będą mieli wszyscy zainteresowani. Udostępniona ona będzie bowiem za pośrednictwem Małopolskiej Biblioteki Cyfrowej oraz specjalnej strony internetowej powstającej w ramach projektu. Całość została przygotowana tak, by użytkowanie bazy danych było bardzo łatwe i wygodne.

Swobodny dostęp do Bibliografii Tatr i Podtatrza w wersji cyfrowej będzie najlepszym sposobem realizacji idei powstania bibliografii kontynuowanej przez kolejne pokolenia zakopiańskich badaczy na przestrzeni niemal 200 lat [1]. Ich głównym celem było bowiem przede wszystkim stworzenie bibliografii górskiej, która - jak przedstawia to Paryski w konspekcie *Bibliografii Tatrzeńskiej* skierowanym do Polskiej Akademii Nauk - będzie stanowiła: „Przegląd dotychczasowego dorobku naukowego na terenie Tatr i Podtatrza, uwidocznienie luk w dotychczasowych badaniach, ułatwienie planowania badań naukowych, pomoc dla wszystkich prowadzących badania na tym terenie i w ogóle podstawowe źródło informacji w dziedzinie wszelkich zagadnień z terenu Tatr i Podtatrza”. Mimo upływu lat cele te wciąż pozostają żywe.

Przypisy:

[1] Baza z fiszkami funkcjonuje w ramach stron Ośrodka Dokumentacji Tatrzeńskiej. Zob. *Bibliografia Tatr i Podtatrza*. In *Tatrzeński Park Narodowy. Ośrodek Dokumentacji Tatrzeńskiej* [online], 2015 [dostęp: 2016-04-07]. Dostępny w World Wide Web: <http://krokus.tpn.pl/fiszki/bibliografia.php?query=cards&PHPSESSID=177d59b56159a019d9da443f1c84ac87>.

Informacja o autorze:

mgr Maria Borczuch-Białkowska - absolwentka kulturoznawstwa Wydziału Humanistycznego Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, autorka bloga kulturoznawczego. Tytuł magistra zdobyła w 2014 roku broniąc pracę *Kulturowy obraz wsi górnoorawskiej w drugiej połowie XIX wieku. Próba rekonstrukcji w oparciu o księgi metrykalne parafii w Orawce*. Obszar jej zainteresowań badawczych obejmuje kulturę materialną i niematerialną regionów Podtatrza, ze szczególnym uwzględnieniem Orawy, a także genealogię i digitalizację danych metrykalnych. Prowadzi także szeroko zakrojone badania genealogiczne. E-mail: maria.m.borczuch@gmail.com.